

VII. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.97

Петрова І. А.,

д-р юрид. наук, професор,
Харківський національний
університет внутрішніх справ;

Кричківська Л. В.,

д-р біолог. наук, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»;

Косміна Н. М.,

канд. юрид. наук, Науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України;

Петров С. О.,

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

СТАН ЗЛОЧИННОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН І ПРЕКУРСОРІВ

У статті розглянуто загальний стан злочинності, пов'язаної із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на теренах України та в окремих регіонах, виявлено загальні небезпечні тенденції поширення окремих видів наркотичних засобів та психотропних речовин у регіонах України.

Ключові слова: злочинність, наркотичні засоби, психотропні речовини, наркоманізація населення, протидія розповсюдженню.

В статье рассмотрено общее состояние преступности, связанной с незаконным оборотом наркотических средств,

психотропных веществ и прекурсоров на территории Украины и в отдельных регионах, выявлены общие опасные тенденции распространения отдельных видов наркотических средств и психотропных веществ в регионах Украины.

Ключевые слова: преступность, наркотические средства, психотропные вещества, наркоманизация населения, противодействие распространению.

The authors of the article have considered the general state of crime associated with illicit drugs, psychotropic substances and precursors trafficking in Ukraine and in some regions; have revealed general dangerous tendencies of spreading certain types of drugs and psychotropic substances in the regions of Ukraine.

Keywords: crime, drugs, psychotropic substances, population's drug abuse, countering the spread.

Постановка проблеми. Обраний політичний курс на вступ України до Європейського Союзу (ЄС) та роботі у Всесвітній торговій організації (ВТО) вимагає від законодавчих та виконавчих органів приведення законів і нормативно-правових документів у відповідність до Директив та Законів цих організацій. Такі дії будуть сприяти залученню нашої держави до європейських та світових демократичних цінностей.

Поряд із цим, останнім часом набуває поширення негативне суспільне явище – наркоманія, яке з кожним роком молодшає. Крім того, поряд із наркотичними засобами рослинного походження все ширше вживаються фармацевтичні препарати, які виготовляються для лікувальних цілей. Актуальними стали питання пов'язані із усіма етапами поширення наркотичних засобів. Українське законодавство передбачає покарання за купування, поширення, зберігання, перевезення, збут, крадіжку та незаконне виробництво наркотичних засобів, сильнодіючих речовин та прекурсорів. Однак, поряд із цим, ситуація, яка склалась в Україні з розповсюдженням наркотиків, далі все ускладнюється. Таке положення обумовлено тим, що поряд з традиційними рослинними наркотичними засобами все частіше вживаються синтетичні і фармацевтичні препарати, які раніше були

нетрадиційними для нашої країни. Це викликано посиленням незаконного обігу на «чорному ринку» цілої низки фармацевтичних препаратів.

Аналіз дослідження даної проблеми. На думку ряду авторів (Соболева В. О., Сердюк О.О.), незаконний обіг наркотиків у сучасній Україні є відомою, але в той же час недостатньо дослідженою соціальною проблемою, інформаційний потенціал якої обмежений. Україна, у т.ч. і Харківський регіон, прискореними темпами стають не тільки перевалочним пунктом для перевезення наркотиків, але і потужним ринком їхнього поширення і споживання [1]. Про актуальність досліджуваної проблеми може свідчити те, що тільки у **Харківській області протягом 2015 року** проводилась профілактична робота щодо протидії наркотизації населення з 3026 особами, які допускають немедичне вживання наркотиків, та перебувають на обліках, з них 7 неповнолітніх [2].

Сучасний етап розвитку України характеризується необхідністю вирішення значної кількості актуальних задач, що віднесені до компетенції державних органів. До числа дуже важливих задач необхідно віднести питання розвитку та вдосконалення національного законодавства і практичної діяльності правоохоронних органів, пов'язаних із проблемою наркоманізації суспільства. Сучасним інструментом вирішення цієї непростой задачі є ефективне та сучасне використання законів, направлених на викорінення такого негативного соціально-економічного явища, як «наркобізнес», наркоманія і токсикоманія, що у свою чергу сприяють поширенню інших хвороб, таких як СНІД, венеричні, неврологічні, психічні тощо.

Метою даної статті є визначити загальні тенденції щодо стану правопорушень пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на теренах України та виявити особливості поширення їх по регіонах України.

Вклад основного матеріалу. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на національному, регіональному та міжнародному рівнях досяг тривожних масштабів, а пов'язана із ним міжнародна злочинна діяльність складає загрозу для основ національної та

економічної безпеки та суверенітету держави. Отримуючи величезні та неконтрольовані незаконні прибутки від збуту наркотичних засобів, транснаціональні злочинні організації проникають у державні установи та використовують тиск, залякування та підкуп осіб, що займають високі державні посади, при цьому вторгаються у фінансову, торгівельну, фармацевтичну, лікарську та політичну діяльність держави.

Практика показує, що для запобігання поширення наркоманії необхідні єдина національна програма, а також відповідний державний або урядовий орган, який займається її реалізацією, координацією зусиль інших державних органів (МВС, СБУ, прокуратури, лікарень, аптек тощо) і суспільних організацій.

Україна ратифікувала Конвенції ООН 1961, 1971 та 1988 рр. щодо наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Україною підписані відповідні угоди про взаємодію у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів із міністерствами внутрішніх справ країн СНД, Австрії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Словачії тощо. У 1995 році Урядом України погоджена програма сумісних дій по виконанню Програми Ради Європи, у тому числі «Про відмивання, розшук, арешт та конфіскацію прибутків, отриманих злочинним шляхом» [3, 4].

Наркоманія і токсикоманія в Україні за останні роки стає все серйознішою проблемою, що негативно впливає на економічний та соціальний розвиток, як всього суспільства в цілому, так і окремих його громадян. Наявність в країні великої наркотичної сировинної бази створює сприятливі умови для подальшого поширення цього негативного соціального явища. Якщо до 1991 року щорічний приріст споживачів нелегальних наркотиків складав 1,5-2 тисячі осіб, то сьогодні ця цифра збільшилась більше ніж у 10 разів. Данні науково-методичної літератури свідчать про те, що:

1. із незаконного обігу правоохоронними органами вилучається лише 10-15% засобів та речовин, що контролюються;

2. на облік реально можна поставити тільки до 10 % осіб із числа «наркоманів», «токсикоманів» та споживачів наркотиків;

3. незаконний «прибуток» від «наркобізнесу» складає від 300 до 2000 %;

4. у незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів втягуються всі шари населення: діти (хлопчики та дівчата віком 8-10 років), учні шкіл та професійно-технічних училищ, молодь, студенти вишів, бізнесмени, пенсіонери, працівники лікарень, аптек, хіміко-фармацевтичних підприємств, фірм, структур і організацій нашої країни, близького та далекого зарубіжжя.

Тільки у Харківській області у 2015 році викрито 1662 злочини у сфері обігу наркотичних засобів; з них 398 фактів збуту, 946 фактів зберігання наркотичних засобів, 62 факти незаконних посівів нарковмісних культур, 10 фактів схиляння по вживання наркотичних речовин, 160 (у т.ч. для виробництва 37) фактів утримання наркопритонів, 31 – у сфері легального обігу наркотиків [2].

Аналіз статистичних даних за 2015 рік по Дніпропетровській області показує, що у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин спостерігається зменшення кримінальних правопорушень – на 8,9% (2892 проти 3173 у 2014 року). У 2015 році зменшилось число правопорушень щодо незаконного виробництва, виготовлення, перевезення чи пересилання наркотичних засобів або їх аналогів без мети збуту – на 5% (2152 проти 2266 у 2014 року) [5].

Статистика протидії наркозлочинності по Одеській області свідчить, що впродовж січня-квітня 2015 року викрито 701 факт незаконного обігу наркотиків, за якими зареєстровано 534 (у порівнянні із відповідним періодом 2014 року, коли було зареєстровано 421 збільшилось на 26,8%) кримінальні правопорушення. У січні-квітні 2015 року до відповідного періоду 2014 року: викрито 177 (156, +13,5%) фактів збуту наркотиків, ліквідовано 32 (32) наркопритони, 4 (3, +33,3%) нарколабораторії, виявлено 13 (13) фактів схиляння до вживання наркотиків; ліквідовано 8 (4, у 2,0 рази) каналів надходження наркотиків до регіону, в т.ч. 4 (3, +33,3%) – міжнародних; із незаконного обігу вилучено 48,8 кг. наркотичних засобів, у т. ч. 219 гр. «важких» та синтетичних [6].

Одним із регіонів, в якому досить яскраво проявляється поширення незаконного обігу наркотичних засобів, є Херсонська область. Це підтверджують дані тільки із Каховського району області, оскільки тільки за 2015 рік на 10,5% більше ніж у минулому році відкрито кримінальних проваджень по лінії незаконного обігу наркотичних засобів (116 проти 105 у 2014 році); на 41,9% більше, ніж у 2014 році відкрито кримінальних проваджень за фактами збуту наркотиків відповідно до ст. 307 КК України (31 у 2014 році проти 44 у 2015 році). Поряд із цим, повідомлено особам про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень за 105 кримінальними провадженнями, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків (у 2014 році ця цифра становила 91), у тому числі 37 (у 2014 році – 28) – за збут наркотиків [7]. На території Каховського району Херсонської області у 2015 році за фактами легалізації доходів отриманих від наркобізнесу відповідно до ст. 306 КК відкрито одне кримінальне провадження, за яким особам повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (рівень минулого року); задокументовано 2 кримінальних правопорушення пов'язаних з утриманням наркопритонів (ст. 317 КК) (у 2014 році – 4; -50,0%), а також 1 кримінальне правопорушення, пов'язане із схилянням до вживання наркотичних засобів (ст. 315 КК) (у 2014 році – 6); виявлено та задокументовано 10 фактів посіву нарковмісних рослин (у 2014 році – 9); закінчено досудове розслідування за 109 кримінальними провадженнями, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків (у 2014 році – 93), у тому числі 36 (у 2014 році – 23) за збут наркотиків. Накладено арешт на майно та кошти наркозлочинців на суму понад 300 тис. гривень. З незаконного обігу вилучено близько 5,5 кг наркотиків та 1 кг психотропних речовин [7].

Аналізуючи статистичні дані, можна визначити низку причин, що приводять до правопорушень у цій галузі. Однією із них є відсутність знань щодо існуючих вимог та правил, які регламентують обіг наркотичних речовин (у тому числі і лікарських препаратів) всіх класифікаційно-правових груп (придбання, зберігання, продаж, облік, введення тощо) та

кримінально-правової відповідальності за дії, що пов'язані із незаконним обігом засобів та речовин, які контролюються.

Характеристика злочинів, пов'язаних із незаконним обігом особливо небезпечних наркотичних засобів таких, як макова солома та опій, показує, що найбільша кількість цих засобів вилучається в областях: Львівській, Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській та у місті Києві. Встановлено, що «наркомани та токсикомани» особливо небезпечний засіб опій вживають разом із димедролом та алкоголем.

Характеристика злочинності, пов'язаної із незаконним обігом особливо небезпечних наркотичних засобів таких, як марихуана та гашиш, що найбільша кількість вилучених засобів зафіксовані у таких областях, як Запорізька, Київська, Полтавська, Донецька. Виявлено, що із числа осіб, які вживають марихуану та гашиш, значна кількість вживає їх разом із димедролом, клофеліном або алкоголем.

Характеристика злочинності, пов'язаної із незаконним обігом особливо небезпечного наркотичного засобу героїн показує, що найбільша кількість його вилучається у місті Києві, Харківській та Одеській областях. Причому, кількість вилученого героїну постійно збільшується. Все це вказує на те, що героїн, який знаходиться у незаконному обігу, може користуватись попитом серед наркоманів і у подальшому, як наслідок, його кількість у незаконному обігу буде збільшуватись. Встановлено, що наркомани та токсикомани за відсутності героїну вживають трамал, кетанов або інші аналогічні лікарські препарати, а «субстанції», що вміщують героїн, виготовляють із використанням таких прекурсорів, як ангідрид оцтової кислоти, ацетон, етиловий ефір, соляна кислота, толуол.

Характеристика злочинності, пов'язаної із незаконним обігом особливо небезпечного наркотичного засобу такого, як кокаїн, що найбільша кількість його вилучається у місті Києві, Закарпатській та Полтавській областях, причому кількість його у незаконному обігу зростає. Це свідчить про те, що попит на кокаїн, що знаходиться у незаконному обігу постійно збільшується. Кокаїн виготовляють із використанням прекурсорів: ацетону, етилового

ефіру, перманганату калію, метилетилкетону, сірчаної та соляної кислоти, толуолу.

Характеристика злочинності, пов'язаної із незаконним обігом особливо небезпечного наркотичного засобу такого, як лізергід (ЛСД), що найбільша кількість його вилучається у Ровенській та Одеській області, а кількість вилучених доз зменшується. Аналогічна інформація щодо ситуації пов'язаної із незаконним обігом особливо небезпечних психотропних речовин метамфетаміну та катінону.

У результаті дослідження Соболева В.О. та Сердюка О.О. були виявлені особливості незаконного обігу наркотиків у Харківському регіоні. Вони зауважують, що динаміка частоти вилучення практично не змінилася, з'явилося більше нових препаратів кустарного виготовлення і так званих важких наркотиків (27 випадків вилучення героїну у 1999 р.). Визначено основні регіони-постачальники наркотиків, типові місця вчинення злочинів (збут і торгівля проходять в основному за місцем проживання торговців і наркоманів), типові форми наркообігу. Усе більше відбувається залучення до наркообігу неповнолітніх [1].

У порівнянні із попередженими дослідженнями слід зазначити, що за результатами досудового розслідування тільки по Харківській області протягом 2015 року направлено до суду кримінальні провадження відносно 941 особи, яких викрито в учиненні 1461 правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. В ході досудового розслідування цих проваджень з незаконного обігу вилучено 341 кг наркотичних засобів, з них: 239 г опію, 31 кг героїну, 237 кг каннабісу, 39 кг макової соломки, 245 г психотропних речовин, 4,1 кг прекурсорів [2].

Характеристику досліджуваних об'єктів (наркотичних засобів та психотропних речовин) доцільно проводити на основі наступних кваліфікаційних ознак:

1. за способом виробництва (кустарний, промисловий, аптекарський);
2. за джерелом походження (отримані із рослинної сировини та із використанням процесів, що не змінюють

хімічний склад діючих речовин; виготовлених кустарно шляхом хімічних перетворень діючих речовин рослинної сировини; синтетичні засоби та речовини);

3. за класифікаційно-правовими критеріями (отруйні, сильнодіючі, психотропні, одурманюючі, наркотичні засоби та прекурсори).

На сьогодні визначено такий розподіл об'єктів дослідження за класифікаційно-правовими ознаками: основну частину серед них складають наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори – 80%; на долю отруйних та сильнодіючих речовин припадає тільки 20%. Причому, лікарські препарати серед досліджуваних об'єктів займають значне місце. Це свідчить про можливість порушень під час їхнього обігу, а також про необхідність ефективного контрольно-дозвільного забезпечення обігу.

Висновки. Зростання злочинності, пов'язаної із незаконним обігом наркотиків постійно збільшує необхідність використання у роботі правоохоронних органів спеціальних знань у галузі контрольно-дозвільного обігу та використання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, до складу яких входять і лікарські препарати. Проведений аналіз такого напрямку злочинів показує, що кількість злочинів у сфері незаконного обігу та використання засобів та речовин, особливо із групи наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також отруйних та сильнодіючих речовин має стійку тенденцію до зростання. Слід звернути увагу на те, що у незаконному обігу злочинцями найчастіше використовуються такі лікарські препарати, які мають побічну дію: димедрол, колдакт, трайфед, трамал, клонидин, т-федрин, діфенгідрамін та інші. Ці лікарські препарати використовуються як самостійно, так і у суміші з іншими наркотичними речовинами (героїн, опій екстракційний, алкоголь та інші).

Таким чином, існуючі недоліки нормативно-правового забезпечення контрольно-дозвільної системи обігу наркотичних засобів та психотропних речовин різних класифікаційно-правових груп, що контролюються, об'єктивно сприяють можливості проникнення цих засобів та речовин із сфери законного обігу у сферу незаконного. З метою усунення та запобігання цього

необхідно провести заходи, що направлені на вдосконалення нормативно-правового поля та законів, що регулюють цей процес, до вимог ЄС та ВТО.

Література:

1. Соболев В. А., Сердюк А. А. Наркомания как объект социологического анализа // Вісник Харківського державного університету. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». — Харків, 2000. — № 492. — С. 167–172.

2. Інформація про стан злочинності в Харківській області у 2015 році та результати діяльності у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://oblrada.kharkov.ua/ru/press-center/news/novini/14548>

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 25.04.1991 р. № 1000-XII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_096/page2

4. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, Страсбург, 8 листопада 1990 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_029

5. Інформація про стан законності на території Дніпропетровської області та роботу органів прокуратури області у 2015 році. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dnipr.gp.gov.ua/ua/dnepdoc.html?_m=publications&_t=rec&id=169377

6. Загальна характеристика стану злочинності Одеської області. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.if.npu.gov.ua/mvs/control/odesa/uk/publish/article/234975>

7. «Про стан боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку на території Каховського району та результати діяльності Каховського відділу поліції Головного управління національної поліції в Херсонській області за 2015 рік» : постанова від 25.03.2016р. № 27. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kakhovka-rayrada.gov.ua/document/rs/rishennya-sesiji-vii-sklikannya/176-rishennya-v-sesiji/2025-27-pro-stan-borotbi-iz-zlochinnistyu-okhoroni-gromadskogo-poryadku-na-teritoriji-kakhovskogo-rajonu-ta-rezultati-diyalnosti-kakhovskogo-viddilul-politsiji-golovnogoupravlinnya-natsionalnoji-politsiji-v-khersonskij-oblasti-za-2015-rik-u-poryadku-informatsi.html>